

بلوچی زبانء بتلء روایتء ارزشت

زاهد حسین دشتی

لکچر شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

دُردانه مولا بخش

لکچر ہسٹری، گورنمنٹ گرلز ڈگری کالج، سینٹ لائٹ ٹاؤن، کوئٹہ

Abstract

The Balochi proverbs play a pivotal role for the construction of knowledge in the society, because these are developed from the social and normative structure of a society. Balochi Proverbs are the capsules of human wisdom, because these represent the idol aspect of culture and thoughts of a society. The purpose and importance of Balochi proverb (BATAL) in Balochi language, literature and Baloch people to highlight the proverbial wisdom. This research article focuses importance, tradition of Balochi proverbs.

گچین لبز: بتل، گیدی لبزانک، سرگوست، زندمان

پنجار:

بلوچی بتل گیدی لبز انک ء ہما بہر انت کہ آئی ء مانا ء بز انت راستی، شاہ گانی ء شیر کن ء وش انت۔ پرچا کہ بتل گیشتر کو اسیں مردمانی مارشت ء سرگوست انت، بلوچی بتل بلوچ چا گرد ء بے درویریں مڈی ءے۔ اگاں ما بلوچ راجے ء زندمان ء زانگ ء سرپد بو نگ لوٹیں گزادرستاں چہ گینق پیسر ء مارا آئی ء بتلانی سر ء چار ء تپاس ء چمشانک دینگی بیت۔ چہ بلوچی بتلانی زانگ ء ما بلوچ راج ء سیاسی، مالی ء چا گردی سر ء پُرانی بابت ء سرپدی گریں۔ بتل ہما مردماں جوڑکنگ ء روج داتنگ انت آزا ینکار ء کو اس بوتنگ انت۔ بلوچی بتلانی تپاسگ ء پداے گپ سچچ انت کہ بلوچ راج سک کو ہن ء کدیمیں راجے ء آئی ء تب ء مزاج، روایات ء زند ء جاور جتا انت۔ ہر زبان ء اگاں سیل کنگ بہ بیت تہ آئی ء کلاسیکل تک ء بہر جتاس ارزشت ء لیستار ء واہند انت ء سبے وڈ ء بلوچی

زبان ۽ تها بتل ۽ وتي جتائين ارزشتي است انت، پرچيڪه پيسر ۽ زمانگ ۽ بتل په ديواناني وش کنگ ۽ حاترا گنگ بوتگ انت، بلئي نو کيس زمانگ ۽ بازيں نبشته کار ۽ شاعراں وتي شعراني بر اهداري ۽ حاترا بتل کار مرز کنگ، مني حيال ۽ اگاں زبان ۽ تها بتل مه بيت گڑا آئي ۽ مثال چو جسم ۽ انت که آئي تها ارواه مه بيت۔ بتل ۽ روايت ۽ ارزشت دگنياء درائين زبانان است انت، بلوچی زبان ۽ لبزانک ۽ هم بتل ۽ روايت چه بلوچ ۽ بند پتر ۽ رواج گپنگ ۽ پيدا ک انت۔

"The use of proverb is like saying deals with questions concerning the same themes as a folk narratives research in general. selective memories reconstruction of experiences, explaining and reasoning about the past , giving instructions in warning for the future , encouraging or amusing each other etc. the speech where proverbs are used and its mode of rationality differ from logical scientific argumentation. The point is in the narrative strength of proverb in social contexts. Proverbs are multi-functional and flexible instrument of every day reasoning, although they may maintain solidified attitude or traditional modes of thoughts of certain culture" (lauhakangas 2007, p:77)

بتل ۽ روايت ۽ ارزشت دگنياء درائين زبانان است انت، بلوچی زبان ۽ لبزانک ۽ هم بتل ۽ روايت چه بلوچ ۽ بند پتر ۽ رواج گپنگ ۽ پيدا ک انت۔

"use of proverb and narrative thoughts probing process in real situation has a lot to do with molding and modifying the truthfulness of proverb through narrative ways to analyses the situation in order to act at least to react" (Lauhakangas p:77)

بلوچی بتل گيشتر ناوانده ۽ لس مردمانی پيدا گشت انت ۽ په هر روچی ايس زند ۽ جاوراني رد رواج گپنگ ۽ پيدا ک انت۔ بتل بلوچ راج ۽ ميراث انت۔ هے راجي ميراث ۽ تها سهر اکر تگيس همروچی نند ۽ نيا، گزر ۽

لوٹے بابت عشق و انگلیں جاور پدرا انت۔ بلوچی بتل بلوچی زندہ راجہ ہر تک پھنات عشق و دینت و بلوچ راجہ ہر لوٹ و گزر پیلو کنت۔ چوننا ہا ہے راجی پکر چہ بتلاں ابید کو نہیں مذہب، وہم، رسم و رواج، دودمان، چاچ و قصہ و شامری و پدربوت کنت بلوچی پکر و سہرا کنگا بتل و مزنیں کر دے۔ پرچہ کہ بتل زبان و پیداشت ہمراہ انت۔ بتل و ارزشت و رد و گہ حیا لے اے وڈ انت۔

"ہزاروں کہاو تیں اور ضرب المثل و غیرہ بلوچی زبان کی زینت ہیں اور جو ہر مہذب و باشعور بلوچ کی زبان پر رواں دواں رہتی ہیں۔ جب آپ بلوچوں کی کسی سنجیدہ مجلس میں بیٹھنے کا اتفاق ہو تو وہاں پر بلوچوں کی زبان سے بات بات پر ایسی ضرب المثل و کہاو پھول کی طری جھڑے ہوئے دیکھیں گے۔ جو ہر محل اور واقعات و حالات کے مطابق ہوں۔ اس سے ایک سخن شناس بخوبی اندازہ لگا سکے گا کہ اس زبان میں جسے پس ماندہ اور غیر ترقی یافتہ کہہ کر نظر انداز کیا جاتا رہا ہے۔ کتنی فصاحت و بلاغت اور گہرائی و گیرائی ہے۔ اس کا دامن کتنا فراخ اور اس کا انداز بیان کتنا دلکش اور دل آویز ہے۔" (مری، سال نیست۔ تاکدیم 14)

ڈاکٹر مالک و بتل و ارزشت و بابت و نبشتہ کر تگ کہ،

"بتل انسانے مچی و نر انشت و پکر و میٹرگ و جہانگیریں در شانے پیشکا ہمک دور و باریگ و کجام ہم رنگیں گپ و تربتے و بیان و کار مرز کنیں بتل باز بر و قی پڑ و رچہ آزانت، پرچیکہ راجد پتر و باورا سد کیں سریدی و کس نہ کنت کسے ایشانی نوکیں پڑ و رچہ معناء اوں نبشتگ کت نہ کنت پرچاکہ بتل باز بر و قی دور و باریگ و رچہ آزانت بت و جہانگیریں در شانے بیت دنیا و کہن ترین لبز انک مصر و لبز انک انت کہ اوداسنگ و دیوالانی سرانویسگ بوتگ انت کہ ایشان و افورزم و نام دینگ بوتگ رند و اے تہر یونان و بطراط، فرانس و بیکن و قی زاتی تخر بتانی تہاکار گپنگ بتل و پڑ و رچہ بابت و بازین راجی و ریدگی ویل اندیم انت، چوننا ہا بتل و ارزشت دنیا و درائیں زبانانی تہا است انت، ہے حساب و بلوچی زبان و ایشی و ارزشت چہ دنیا و درائیں زبانان گیسق انت بتل بندر و کماش و پیرزالان گشتگ انت، بلوچی بتلانی سک کم کتاب چاپ و شنگ بوتگ، بلوچی بتل و گالریچان و

ڪتاب ۽ دروشم ۽ ڇاپ ڪنگ سڪ المي انت ڪه ڇه بيگواهي ۽ رڪنت (بلوچ 2012). ٽاڪديم
(73،

همڪ راجاني وڙا بلوچي لبز انڪ هم ڇه بتلاں سر ريج انت ۽ زند ۽ چشيش پڙ ۽ نيست ڪه آئي بابت ۽
بتل گنگ نه بوئگ۔ بلوچي شاعري ۽ بتلاني ڪار مرزي ۽ روايت سڪ بازانت۔ بلوچي بتل وٽي رنگ ۽ دروشم ۽ وٽي
مٺ وٽ انت۔ انچوش ڪه مالياتي ۽ مالداري، دود ۽ ربيديگي، بے ڪردى، وٽ گلائي، بهيلي، دست پچي، بے
ڪاري، دروگ ۽ بٺاڪ، جان دڙي، بزدلي، بدل ۽ باندات، بير ۽ بير گيري، جهد ۽ ڪوششت، دوستي ۽ مهر، سنگتي ۽
دوزواني، تپاڪي، قول ۽ ڪرار، ملڪ دوستي، شر ڪاري ۽ شر ڪاري، پوتاري، زاننگاري، پلينڊي، راستي، سهر، سور ۽
سانگ، زالبولاني شرپ ۽ دگه بازيں بن گپاني سرا بتل گوئگ بوئگ۔ بتل وٽي بزانت ۽ زانت ۽ رداجتاين بستار
۽ ارزشت ۽ واهند انت۔ بدل خان ۽ حيال اے وڙ ۽ انت۔

" According to Badalkhan batals are waššgappi (sweets words) because they constantly insert batals in their speeches at appropriate places which considered to be "the flavor of talk" (habar ey tām) (Badal khan 2011. p,4)

بتل وٽي راج ۽ تب ۽ پڪر ۽ شوندار انت ۽ زبان ۽ گپ ۽ تران ۽ تاملار ڪنت۔ بتل ڇه جوانين معنائ
خيال ۽ ڇڪاريں گل ۽ گشتن انت۔ اگاں زبانه ۽ تب ۽ بتل مه بيت ته آئي ۽ دروچو هما جسم ۽ انت ڪه آئي ۽ تهارواه
مبيت۔ ڇو هما تھاريں شپ ۽ انت ڪه اوداماه مبيت، ڇو هما مبشنانڪ ۽ انت ڪه آئي ۽ تھامانا مبيت۔ بتل ۽ زبان ڇه بنگيج
۽ هور ۽ همگرنچ انت۔

بلوچي لبز انڪ ۽ زبان ۽ پراهه دامن ۽ بلوچ راج ۽ ڪهني ۽ مزن شاني ۽ باروا اگاں ڪسے زانگ لوميت ته آئي ۽
شر تريں شونداري ڇه آئي ۽ بتلاں بيت۔ بلوچي بتلاني چارگ ۽ ٺاسگ ۽ پد بلوچ راج ۽ بند پتر، دود ۽ ربيديگ،
تب ۽ مزاج، قدر ۽ ڪيلو ۽ سر پدي بوئگ ۽ ڪمڪ رسيت۔
شعيب شاداب نمبشنت ڪنت،

بتل ہم روچی گپ ء ترانانی تہاپہ درور کارمرز کنگ ء بیان کنگ بوتگ انت۔ اے گیشتر ناواندگ ء کم وانندگین ہماقدامت پسندیں مردم کہ ایوک ء گوں چاگرد ء آئی ء زانش ء معیار بیت گوں بتلاں مثال دنت یا تہنا وتی چاگرد ء مردماں گوں وتی زبان ء بتلاں درور دنت ماں نوکین دور ء علمی عہد ء وانندگیں ء دیروئی دوستیں طبقہ وتی گپانی منہنگ ء حاتر ابازیں میان استمانی فلاسفرانی فلسفیانہ گشتناں ماں وتی گپ ء ترانانی تہاپہ حوالہ پیش کن انت داں کہ چاگردی دیروئی ء حاتر انوکین علمی سنج دیما برو انت۔ انچو کہ مردم ء علم دیما روان کنت انچو آبتلانی کارمرزی ء ویل کنان کنت ء پوتی گیتارانی جوان کنگا علمی گالبد ء گارد ء گشتن دوست داریت پیشکا بتلانی کارمرزی تہنا کم علم یا بے علمیں مردمانی تہاپشت کپ انت۔ (شاداب 2012، تاکدیم 79-80)

بتلانی کارمرزی پد منتگیں راجانی تہا گیشتر گندگ ء کیت ء دیما منتگیں راجانی پکری سکینانی وسیلہ دگر انت۔

”بتل کہ نوک آوکین نسلانی رویہ آن جوڑینوک انت نہ گو سنگیں دور ء باری ء راج ء نک ء کہولانی بازیں شے ء کہریانی باروارویہ آل دی شون دینت، اے گالواریک نیم وانندگیں یا کہ چہ وانگ ء زانگ ء چٹ زبہریں راجے ء تہا گیشتر است انت۔ جاہل ء بے علمیں راجانی تہا بتل یک پیسے حاکمی کن انت ایشانی کارمرزی ء رواج ہمنکر باز انت کہ یک راجی گرو داری گلے ء پیا محکم انت۔ کوہنیں راجانی تہا علم ء زانت ء کمی ء سبب ء بتلانی ارزشت سک مزن انت، ہر چند کہ تہذیب ء تمدن دیروئی کنان انت بتلانی زوردی کم بوان انت۔ (ندیم، 2010 تاکدیم 15)

بلوچ راج باز کوہنیں بند دپترے ء واہند انت ء بلوچ دود ء ربیدگ ہر وڑیں مڈیاں سر رتچ انت، بلوچی بتل ء مزنیں گنج جم کنگ بوتگ ء انگت بازیں بتل کماش ء پیر زالیں مردمانی دل ء انت کہ آیاں کتابی رنگ ء آرگی انت۔ شاعر اں بے حساب ء بتل ماں وتی گیتارانی تہا کارمرز کر تگ انت۔

پراہ ء شاہگانیں زبان چہ بتل ء چکار انت۔ بلوچ چاگرد ء تہا بتل حاصیں ارزشتے داریت۔

"هما ازمي بستار که بلوچ چاگرد ۽ بتل نيگ انت ايند که تهراني تهانيست انت زندمان ۽ درائيں پهناتاني سرا بلوچ ۽ گور ۽ بازيں ۽ پر معنائیں بتل دست کپنت اگاں اے گراں بهائیں مڈياں یک مزنیں بهرے چه پٹ ۽ پول نہ کننگ ۽ پد نہ جنگ ۽ سبب ۽ بيگواه بو نگا انت۔ بتل انگت هزاراني حساب ۽ راج ۽ دل ۽ نکش انت ۽ کار مرز بو نگا انت اگاں مابلوچي ۽ بتلاني سرا گوں ارتي ۽ بچاريں ته مارا اے گندگ ۽ کيت که بلوچي ۽ بتل انچوشکه شير کن ۽ تامدار انت هے پيم همسنگ ۽ هم زيل انت ايشاني معناء په مکسد پراه ۽ شاهگان انت بلوچ دائیں پد متنگين راجه که مدام گوں سکی ۽ جبالاں دچار بيتگ برے گوں یک مصييتے آئی سرا انگل انچين وده ۽ توپان باراني ارجان بوتگ انت جنگ بندر ۽ گوں بلوچ ۽ زند ۽ همگرنج انت گوں دژ مناں به بيت ياکه گوں وتي براتاں به بيت اے راج ۽ جنگ ۽ وتي دل نہ رنجيننگ چشیں گرانپاني سرا آنيگ ۽ گوزگ په آئی زند ۽ وتي تجربت ۽ احساس بتلاني داب ۽ ديما آرتگ انت۔ جنگ هما کهنیں گد انت که چاکلے تچک ۽ نه روت ماں دپ ۽ جنگاني بٹاک وش انت هما مردم که سيواں بيا انت گوزيت امروزر گاماني، گريب ۽ شاه ۽ وارانتي سال گوزنت شد متنگين مردنه اوست انت، پنگيں هور که مچ ايت گڑا گوات ۽ نه داريت هور ۽ مرگ ۽ ڏاه نيت، نادراني کيت چو بور ۽، روت چو مور ۽۔ (رحيم، 2017 تا کديم، 9)

بتل چه سرگوست ۽ تجربتاں سرتچ انت ۽ زند ۽ هر گران ۽ وشين جاوراني درشاني ۽ کن انت۔ هے وڙ ۽ بتل راج ۽ زند ۽ درائيں تک ۽ پهناتاں پد رکنت۔

"دنيا ايک تجربہ گاه هے اس دنيا ميں حالات و واقعات کے ساتھ ساتھ انسان کے ساتھ مختلف معاملات ميں مختلف طرز کے نتائج برآمد ہوتے ہيں اور ان حالات و واقعات ميں کاميابي اور ناکامي کی ضرورت ميں ایسی باتیں بزرگ بطور ضرب المثل نکالتے ہيں جو اپنی دنيا تک قائم ۽ دائم ہيں ہر زبان ميں بزرگوں نے ان واقعات، حالات اور معاملات کے ساتھ ضرب المثل کہے ہيں

اس طرح بلوچ بزرگوں نے ہزاروں کی تعداد میں ضرب المثل کہے ہیں اس لیے انکی ضرب المثل سے مشتبہ نمونہ پیش کیے جاتے ہیں " (نو شیروانی، سال نیست، تاکدیم 5)

ماں بلوچی زندمان ء درائیں پہناتانی سراج بل گشگ بوتگ۔ زندمان ء راجی تک ء پہنات بہ بیت یادود ء
ر بیدگ، اقتصاد ہی بہ بیت کہ نفسیاتی درائیں نکاں بے حسابیں بتل گشگ بوتگ انت بے کاری ء جان دزی
، دروگ ء بٹاک، و تگلانی ء موت ستائی، بے کردی ء بے توکلی، بہیلی ء کنجوسی، بے دلی ء بزدلی، ہوری ء تپاکی، یاری
ء سگتی، قول ء قرارانی پاسداری، ملک ء وتن ء گوں دوستداری، شرکاری ء شرکاری، و تسریں گپ ء پوتاری
، بودنکی ء زانیکاری، تجھی ء زانیکاری، سحر ء سامڑی، سور ء سانگ، جنین آدمانی گرانی ء سکی بزاں زندمان ء
درائیں سیاہگانی سراج بے حسابیں بتل است انت پہ درور چیزے بتل دیماکاراں۔ چشیں بازیں تهرانی سر ء
بلوچی ء مارہزارانی حساب ء بتل دست کپنت کہ اگاں یک یک بن گپے ء سراج ہمے یم جتا گپ کنگ بہ
بیت گڑا منشا نک و ت کتابے جوڑ بنت پمشکا من گشاں کہ پہ دودانگ ء اشارتے باز انت پہ درور ہمے باز انت
۔ (رحیم، 2017، تاکدیم 10)

بلوچی بتل بلوچی زبان ء جوان ء اہم ترین بہرانت۔ چہ بلوچی بتل ء بلوچی زبان ء کہنی، پراہی
ء شاہیگانی ء بابت ء زانگ بوت کنت۔ بلوچی بتل بلوچی زبان ء بلوچ دودمان ء آدینک انت کہ چہ ایثی ء بلوچ ء
بند پتر، دودمان، رسم ء رواج، تب ء مزاج نفسیات پدربنت۔ دنیا ء درائیں زبانناں بتل ء روایت ء کارمرزی
گندگ بیت ء بتل ہر زبانے جلوہ ناک، ڈولدار، مانادار، ء ہما زبان ء گشوکانی تب ء مزاج ء بند پتر ء شوندار
انت۔ چہ بلوچی بتل ء بلوچی زبان ء مزین شانی ء براہداری ء بابت ء زانت رسیت۔ بتل ء زبان سادہ ء آسان
انت، بتل دراجیں کہ ء واقعہ ء آسرا انت کہ چہ بازیں دور ء زمانگانی تجربتاں پد جوڑ بوتگ ء رواج کپنتگ، راجانی
سراہروڑیں دور ء جاور کاینت، انچوش کہ جنگ ء مڑ، شُد ء ڈکال، گرانی ء وش، آشوب، شدت ء ناتپاکی ء دگہ
بازیں جاور، ہمے گندگ ء مارگانی آسرا ء آیانی بنیاد، راستی، تجربت، راجی بند پتر ء قدر ء نفسیات ء سراج انت۔

ہمیشانی بنیات و بتل گشتک رواج کپ انت، آتری نفسیاتی بہ بیت کہ مالی معاملہ یا دودمان و کجام تک و پھنات بزاں زندمان و ہر تک و پھنات و، بلوچ و ہمک مارشت و احساس بتلانی درو شم و دست کپنت۔
بلوچ و کہ وتی دود و ر بیدگ، میار جلی، مڑاہ داری، مہمان داری، داد و دہشت، تپاکی و یکجائی، مہر و دوستی، عہد و وفا، دیر گندی و دیر چاری، مردم گری و انسانیت، لچ و میار، شری و حرابی دیستگ انت ہم وتی پسائندگ و پشتپداں ماں بتلی گالوار و بازیں پنت گشتک انت کہ راج و پسائندگ پہ وتی باندات و جوان کشتک و راج و ر بیدگانی پھریزگ و چہ ہے بتلاں کار بگر انت۔ (پدا ہمیش، 9)
واجہ عبدالغفار ندیم نبشتہ کنت،

”بتل قومی زند و گپ و تران و الہی نہیں بے درو دریں بہر انت ہمک زبان و وتی حاصیں بتل بنت کہ زند و کلیں پھنات و سراپدر کن انت۔ بتل نہ ایوک و زبان و بندات و گوں بندوک انت گوں زبان و ہمراہی و و ہد و گوزگ و رواج گپنتگ انت۔ بتل داناء کو اسیں مردمانی گشتن انت کہ حاصیں جاو و حالات و تجربت و تحمیات و رند گشتک بوتگ انت پوشکا گشتک بیت کہ بتل راجی مڈی انت کہ اے مڈی و ر راج و مالیات، اڑ و جنجال و زند و گوازیگ و درائیں رہندانی بابت و است انت۔“ (ندیم، 2012، تاکدیم 351)

بتل چوناکسان کسانیں شیر کنیں گشتن انت کہ چہ و شیں گپ و تران و رواج گپنتگ انت اے بازیں راجی و لبز انکی مڈی انت۔ چہ بتل و زبان سیر و شاہگان بیت و دومی نیمگار راجی لوٹانی شونداتی و کنت۔ اے گپ راستے کہ بتل زبان و لبز انک و تام انت زبان و لبز انک و براہدار کنگا بتل و مزنیں کر دے۔

"besides being expert in proverb the majority of such person are also good nations of marvelous humorous anecdotes and religious and historical legends as well as a reliable source of information on the local history ,popular beliefs and customs of their people since proverb reflect the mentality of common people they are a good source of information on the moral

concepts and social values of common Baloch and are of the best source for the study of their culture ,life and value" (Badal Khan 2011 ,P 4).

بلوچی بتل ءِ روایت ءِ بابت ءِ بازین حیا لیکہ دیما اتلگ انت ، بلئے جوان تریں ءِ محکم تریں حیا ل ءِ لیکہ اے بوت کنت کہ نامدار ، دانائیں ءِ کوا سیں شاعرانی شعرانی بند ءِ کڑی کہ راستی ءِ پد رانی ءِ کنت ءِ گال ءِ گپتارانی جوانیں بزانت بوتگ انت ءِ مہلوک ءِ پہ ہر روچی ایں زند ءِ یکے پہ دومی ءِ گشتگ انت ، دومی ایش کہ زانتکار ءِ کوا سیں مردمانی گشتن بوتگ انت ، کہ وہد ءِ ہمراہی ءِ رواج گپتگ انت ءِ سیمی تجک ءِ راستیں حیا ل ءِ کسہ ءِ داستاتانی بنیاد جوڑ بوتگ انت ۔ ہے پیم ءِ بازین بتل چہ بلوچی عہدی شعرانی بند اں زورگ بوتگ انت کہ مروچی نوں بتل ءِ دروشم ءِ کار مرز بنت ءِ بتل ءِ نام ءِ زانگ بنت چشکہ بتل شعرانی ہما پرمانا ءِ شیر کنیں بند انت کہ آیانی تہا شاہگانیں مانا ءِ بزانت بوتگ انت انچو پہ درور ، لہتیں شعر ستا کرز انت ۔

• دل کو تلی جی یے نہ انت ۔

• مرد کہ بے برات ءِ شان کنت میری

جمبر کہ بے گوات ءِ جڑے زیریت

زال کہ بے جود ءِ سمبہیت سیری

آکبت روچے یک ردے زیری (ملا فاضل)

• آمر د کہ میاراں جل انت

نیم روچاں نہ و پنت کلاں (دوداء ، شعر) ۔

• عالی پہ پولنگاں پلک شود انت

اگاں بہ مریت قبر ءِ انبوہ انت (عالی ڈگار)

• شرت ہما شرت انت کہ حمل ءِ جیند ءِ بستگ انت ،

ہے حساب ءِ بتل ءِ ارزشت ءِ بابت ءِ سلیم ملک نبشتہ کنت ،

”مثل سے مراد قومی خیالات، عادات اور رسوم مذہبی، صبر و استقلال، سختی و حکومت، نرمی و محبت، رنج و غم، رشک و حسد، عصمت و ترقی غفلت، سستی و چستی، شونی و مدہوشی، شرارت و رفاقت، تجربہ و عبرت، عدالت و صداقت۔ سادہ لوحوں کیلئے ہوشیاری، جوانوں کا امتیاز، ایمانداری و بے ایمانی کا حل منکشف ہوتا ہے گویا یہ کہاوتیں ملک کی بڑی تاریخ ہیں۔“
(ملک 2004، تاکدیم 197-20)

ہے وڑ ۽ میر گل خان نصیر گشتیت کہ،

”بلوچوں نے اپنی بے پسماندگی کے باوجود معاشرے کا کوئی ایسا پہلو نہیں چوڑا اور نہ ہی کوئی ایسی تشنگی رہ گئی جس پہ انہوں نے ضرب المثل موزوں نہ کیا ہو۔ ذرا غور کرنے سے ان کہاوتوں اور ضرب المثل کو لیجئے ان سے بلوچوں کی فضاہیت و بلاغت کا آپ کو بخوبی اندازہ ہوگا ان میں ندرت و معانی کا ایک گنجینہ ملے گا جو ایک بلوچ دانشور کیلئے نہ صرف خاتمہ ناگزیر ہے بلکہ قابل قدر اور قابل فخر بھی ہے۔“ (مری، سال نیست، تاکدیم 5)

شعیب شاداب نبشتہ کنت کہ،

“The balochi proverbs have their own peculiar importance in the Baloch society the proverbs are told in different events as standard, in the classical balochi literature these are described with the wisdom these proverbs also have influenced modern balochi poetry” (shadab, 2012, p. 74,)

بلوچی بتل بلوچی زبان ۽ ڈولدار ۽ براہدار کنت ۽ بلوچی زبان ۽ براہدار ۽ بتل ۽ مزنیں کر دے،
بتل ۽ اش کنگ ۽ مردم ۽ دل باز و ش بیت، اے گپ راست ۽ تچک انت کہ بلوچی زبان ۽ براہدار ۽ بتل ۽ وتی
کرد ۽ پیش دارگ ۽ انت، کماش ۽ پیر ذالانی گپ ہے حاتراوش انت کہ آیانی گپ ۽ دیواناں بتل ۽ کارمرزی باز
بیت، زبان ۽ براہدار ۽ بتل ۽ کرد کس ڈالچار کنت نہ کنت۔ بتل زبان ۽ سک المی بہرے۔ بلوچی زبان ۽ بتل ۽
بستارچہ مزنیں مڈیاں یک مزنین مڈی یے زانگ بیت ہمک زبان ۽ بتل گنج باز انت بلوچی زبان ۽ ایشی ۽ گیشی
است انت کہ آئی دامن چہ بتل ۽ ہالیک نہ انت، بلوچی زبان ۽ دنیا ۽ ہما زبان انت کہ بتلانی گنج ۽ سر بار انت۔

بلوچی بتلانی از می بستار ایند گہ بچ تهرانی تہانہ مانیت بلوچ لبز انک ء بازیں پرمانا پر شر کنین بتل است آنت
(رحیم 2017، تاکدیم 8)

بتل بندر ء زبان ء لوٹ ء گزران پیلو کنت ء در شانی ء مزنین جہدے داریت۔

”بتل چہ بنرہ ء زبان ء ہمراہ انت بلوچی زبان ء دامن چہ بتلاں سر ر بچ انت وتی مانا ء کسد ء ردازبان ء
ڈولدار کنگا بے مٹ انت بلوچی زبان ء بلوچ راج، کہن ء قدیمین مزن شانی ء از گاری ء پراہ دامن
ء شوندا انت۔ بلوچی بتلانی تنی و ہد مزنین بہرے متنگ کہ در چنگ ء نزارگ ء داریگ آنت“
(خان، 2010، تاکدیم 23)

بتل ء ارزشت ستاکر زیت ء بتل ء معنی ء بزانت بے درور آنت۔ بتل یک آسرے کہ چہ بازیں
زمانگانی تجربتاں پد جوڑ بیگ آنت۔ راجانی سراہر وڑیں دور ء زمانگ کانت، جنگ، توپان، ڈکال ء وشی ء ایند گہ
بازیں جاور حالانی ہمراہی ء گوں انسان ء زند ء سراہر گوست بنت گوں ہمے جاورانی مارگ ء پد آیانی بنیاد
راستی، سرگوست، راجی بند پتر ء ایند گہ بنیاتیں سراہر بتل گشگ بوتگ آنت۔

”بتلانی بابت ء دیستر غلام فاروق نبشتہ کنت کہ کساس 95 در سد انچیں بتل آنت کہ گوں و ہد ء
گوزگ ء وت ہینگ ء جوڑ بوتگ آنت آیانی گشوگ ء رواج دیوک ء بابت ء بچ زانگ نہ بیت،
پمشکا ماگشت کنین کہ و ہد ء دورانی گوزگ ء گوں رواج گران بوتگ ء دیما اتنگ
آنت۔“ (خان، تاکدیم 10)

دگہ خیال ء لیکہ اے وڑانت،

"بلوچی بتل نہ ایوک مئے زبان ء زگریں مزاج ء پر نمائیں گوا جارت بلکیں پکر ء حکمت ء راجی
فلسفہ ء آدینک انت، بتلانی تہا واقعات ء کسہ چہ ایند گہ بتلاں گیشتر لبز انک ء ارزشت دار آنت چیا
کہ نہ ایوک وتی جوڑ بوگ ء واقعاتی پڑدرانی شون ء دنت بلکیں چہ ایشانی کسہاں ماچا گردی رویہ

، نفسياتي ميٽل، راجي قدر ۽ دگه بازيں ربيدگي تنڪ ۽ پهنا تاني بابت ۽ جواني ۽ سرپدي گريں
- (غني، 1994 تاڪديم، 27)

بلوچي بتل بلوچي زبان ۽ همراهي ۽ بلوچ راج ۽ بن دپتر ۽ آئي ۽ سر زمين ۽ همگرنج انت، راستي ايش
انت ڪه بتل راج ۽ تاريخي ۽ دود ربيدگي ارزشت ۽ برجاه داريت ۽ هي وڙا بلوچ راج ۽ درائين پهنا تاني جتائين
رهندي يات گيري ۽ ڪنت چوناهه بتل ۽ زانگ ۽ پهمگ ارزان انت آهمڪ وڙيں مجلس ۽ ديواناں برادر ۽
وش ڪنت، بتل ۽ ته راج ۽ لگوري، بهيلي، حراين رويه، جوانين رويه ۽ هي وڙيں تب ۽ مزاج ۽ روايت ۽
درائين شرياني پدراي بيت انت۔ ڪهنين زمانگ ۽ بتل قانود ۽ رهندي بونگ انت ڪه بتل هر ڪس ۽ مننگ انت
۔ اگاں يڪ راج ۽ نفسيات چارگ ۽ تپاسگي به بيت گڙا اے ڪپ المي بيت ڪه آئي بتلاني سراچشانڪ دنيگ
۽ چارگ به بنت پرچيڪه بتل تيوگيں راج ۽ مال ۽ مڙي انت۔
بوهر ڪلاڻجي نبشته ڪنت،

"دنيا ۽ همڪ قوم ۽ پچار ڪه دگه قوم ۽ جتانت اے پچار آئي زبان ۽ لبزانڪ، دودور بیدگ ۽ ڪه
ودي بنت اے تنڪ ۽ زبان ۽ بستار ڪه دراهان گيس انت، زبان ۽ شير ڪني پرمانائي ۽ پڪر ۽ حڪمت ۽ ردا
بتل ماں لبزانڪاں مزين بستار ۽ داريت چشين پرمانا ۽ پر حڪمتين بتل ۽ مثلاني ڪمي نه انت ڪه
گپ ۽ ترانائي ته حاصيں، واقعہ، ڪيفيتاني ردا درانگا ڪنگ بيت ڪه ڪه ايشان ڪارمرزگ ۽ درانگا
ڪنوڪ ۽ جبراني تهانه وشنامي مان بيت بلڪه اے بتل حڪمت ۽ فلسفہ ۽ حزانگ گندگ ۽ ڪاينت۔"
(ڪلاڻجي، 1994 تاڪديم، 4)

گڏي تران:

بتل زبان ۽ همالي پهنات انت ڪه ڪه زبان ۽ بندات ۽ بگرداں زبان ۽ آوڪيں وهدا آئي ۽ همراه بيت ۽
گوں آئي ۽ هو ر ۽ هم گرنج بيت۔ دنيا ۽ درائين زبان ۽ دامن ڪه بتلاں سر رتيچ انت۔ بتل ڪه يڪ زبان ۽ انچيں

گوہر قیمتی ۽ مڈی ۽ کہ ایشی ۽ ابید ہج زبان دیرنی ۽ سرجم بوت نہ کنت۔ بتل زبانی ۽ شیر کنی ۽ مزنیں ارزشت ۽ دارایت۔ بلوچی زبان سک مزن ۽ شاہگان انت کہ ایشی ۽ رانز آرگ ۽ حاتر ایک مزنیں وس ۽ واکے لوٹ ایت۔ ہمک راجانی وڑا بلوچی لبز انک ہم چہ بتلاں سر رتج انت ۽ زند ۽ چشیں پڑے نیست کہ آئی بابت ۽ بتل گشگ نہ بوتگ بلوچی شاعری ۽ بتلانی کار مرزی ۽ روایت سک باز انت۔ بلوچی بتل وتی رنگ ۽ دروشم ۽ وتی مٹ وت انت۔ انچوش کہ مالیاتی ۽ مالدار ی، دودر بیدگی، بے کردی، وت گلانی، بہیلی، دست پیچی، بے کاری، دروگ ۽ بٹاک، جان دڑی، بزدلی، بدل ۽ باندات، بیر ۽ بیر گیری، جہد ۽ کوششت، دوستی ۽ مہر، سنگتی ۽ دوزوائی، تپاکی، قول ۽ کرار، ملک دوستی، شرکاری ۽ شرکاری، پوتاری، زانیکاری، پلینڈی، راستی، سہر، سور ۽ سانگ، زالبولانی شرپ ۽ دگہ بازیں بن گپانی سرا بتل گوشتگ بوتگ۔

شوندات:

Badal, khan, sabir 2011 Balochi Proverbs some Example of Balochi proverbs with Background stories. Batal Ganj syad Hashmi Refernce Library karachi p:4
Lauhakangas ,outi, 2007 use of proverbs and Narrative thought <http://haldjs.folklore.eclfolklore/vol35/lauhakangas.pdf> pag.77

پڊايميش

مري، صورت خان، (2012) گشيس ردانك، بلوچي اكيڏمي ڪوئيه، تاكديم، 173
شاداب، شيعب، (2012) بتل ۽ ميروءِ بتل ۽ پوڪاري ۽ نڪدي وانشت، تنڪين شعبه بلوچي جامعہ بلوچستان ڪوئيه پيٽ ۽ پولي
تاكبنڊ، چاري
نديم، عبدالغفار، (2010) گرم، بلوچي اكيڏمي ڪوئيه رحيم اسحاق، 2017، بلوچي بتل اباگر ڪلمتي اكيڏمي پليري، گوادر
نوثير واني، مير عبدالقادر، سال نيست، بلوچي ضرب المثل، ايجو ڪيشنل پريس ڪراچي
ملڪ، سليم (2004)، يڪ بازيافت، ريسرچ جرنل پنجاب يونيورسٽي اوئنيل ڪالج لاهور، شمارہ 4، سال، تاكديم، 197-

208

خان، رشيد (2010) تل گوشتن، پڙدانك گھنٽ، وفالبرانڪي مجلس تمپ، تربت
غني، پهوال (1994) د سمبر واقعاتي بتل و آهاني پشدرءِ ڪسه، ماهتاڪ لبزانڪ، حب
ڪلاچي، بوهر د سمبر (1994)، واقعاتي بتل و آياني پشت ۽ ڪسه ۽ شوندات، بلوچي لبزانڪ حب،
شاهواني، اشير عبدالقادر (2012) بلوچي زبان و ادب، ڇهاپ دومي، بلوچي اكيڏمي ڪوئيه،
مري، مير گلزار خان، سال ندر، گشتن، بلوچي اكيڏمي ڪوئيه